

Sygn. akt II CK 238/04

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 grudnia 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Elżbieta Skowrońska-Bocian (przewodniczący)

SSN Bronisław Czech (sprawozdawca)

SSN Jan Górowski

Protokolant Anna Jasińska

w sprawie z powództwa J.M.
przeciwko P. Spółce Akcyjnej
o ukształtowanie ,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 14 grudnia 2004 r.,
kasacji powoda
od wyroku Sądu Okręgowego w P.
z dnia 12 grudnia 2003 r., sygn. akt [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi Okręgowemu
w P. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach procesu za
instancję kasacyjną.**

Uzasadnienie

Powód J.M. zawarł w dniu 1 grudnia 1975 r. z poprzednikiem prawnym pozwanego umowę ubezpieczenia na życie. Według umowy suma ubezpieczenia wynosi 50.000 starych zł., okres ubezpieczenia, liczony od 1 grudnia 1975 r. miał trwać 35 lat, a składka miesięczna wynosiła 105 starych zł. W każdym następnym roku obowiązywania umowy suma ubezpieczenia wzrastała o 1,2 % czyli o 600 starych złotych, a od 1 stycznia 1981 r. - o 1,5 % rocznie. Według § 9 przedmiotowej umowy ubezpieczony może w każdym czasie wypowiedzieć umowę ubezpieczenia i gdy składki opłacane były przez okres co najmniej 2 lat, wykupić ubezpieczenie. Okoliczności powyższe są niesporne.

Powód w pozwie z dnia 12 lutego 2003 r. zażądał zmiany sumy ubezpieczenia z kwoty 6,98 zł na kwotę 11.000 zł, powołując się na zjawisko inflacji, jaka wystąpiła po zawarciu umowy i twierdząc, że po zwaloryzowaniu tej sumy zamierza wypowiedzieć umowę i wykupić ubezpieczenie, albowiem pieniądze są mu potrzebne na pokrycie kosztów operacji.

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa twierdząc, że jest ono przedwczesne, albowiem „umowa jest wymagalna” dopiero w 2010 r.

Sąd Rejonowy w P. wyrokiem z dnia 15 lipca 2003 r. zmienił sumę ubezpieczenia wynikającą z przedmiotowej umowy z kwoty 6,98 zł na kwotę 11.000 zł.

Zdaniem Sądu Rejonowego roszczenie powoda oparte jest o przepis art. 358¹ § 3 k.c. W okresie po zawarciu umowy zaszła istotna zmiana siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania. Umowę ubezpieczenia na życie powód zawarł z pozwanym 1 grudnia 1975 r. na wypadek śmierci w okresie do 1 grudnia 2010 r. oraz na wypadek dożycia do dnia 1 grudnia 2010 r. Z uwagi na rodzaj umowy ubezpieczenia, powód jest wierzycielem co do ewentualnej wypłaty sumy ubezpieczeniowej na wypadek dożycia, natomiast uposażony zostaje wierzycielem jeżeli nastąpi zgon ubezpieczonego w okresie ubezpieczenia. Art. 358¹ § 3 k.c. nie warunkuje waloryzacji od wymagalności zobowiązania, stanowi jedynie, że waloryzację świadczenia uzasadnia istotna zmiana siły nabywczej pieniądza po powstaniu zobowiązania, stąd zarzut przedwczesności roszczenia, wysunięty przez pozwanego jest za chybiony.

Waloryzując sumę ubezpieczenia Sąd Rejonowy posłużył się wskaźnikiem przeciętnego wynagrodzenia i kwotę zwaloryzowaną wyliczył w sposób następujący:

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie w 1975 roku wynosiło 3 913 zł, a tym samym suma ubezpieczenia 50 000 zł odpowiadała 12,8 średnim miesięcznym wynagrodzeniom. Przeciętne wynagrodzenie z pierwszego kwartału 2003 roku, wynosi 2228,68 zł (brutto). W celu dokonania przyrównania do wynagrodzenia z 1975 roku Sąd dla ustalenia jego wartości netto, odjął od wartości brutto, to jest kwoty 2 228,68 zł składkę dla ZUS. Z uzyskanej kwoty odjął koszty uzyskania przychodu i 19 % podatku dochodowego od osób fizycznych, co dało kwotę obecnego, przeciętnego wynagrodzenia netto 1 526,06 zł. Sumę tę Sąd przemnożył przez wskaźnik 12,8 i otrzymał wynik 19 533,57 zł.

Powód ma obecnie 61 lat, jest technikiem budowy dróg i mostów. Zamieszkuje samotnie w M. w domu po rodzicach. Nie pracuje, otrzymuje rentę w wysokości 651 zł netto oraz 2 000 zł miesięcznie jako czynsz za wydzierżawienie gruntu o pow. 4,1 ha, ma samochód osobowy peugeot rocznik 1998. Przed wytoczeniem powództwa uzyskał informację, że po waloryzacji świadczenia przez PZU mógłby otrzymać kwotę około 3 000 zł, która go nie zadawała. Powód ma poddać się operacji nóg polegającej na wszczepieniu dwóch endoprotez stawów. Koszt jednej endoprotezy wynosi od 3 000 do 7 000 zł.

Rozkładając ciężar ryzyka inflacyjnego na powoda 30% i na pozwanego 70%, Sąd Rejonowy miał na względzie aktualną sytuację majątkową powoda oraz fakt, iż pozwany zawodowo trudni się działalnością ubezpieczeniową, z którą winien zakładać ryzyko zmian gospodarczych. Nadto Sąd podkreślił, że waloryzacja następuje przy uwzględnieniu interesów obu stron i zgodnie z zasadami współżycia społecznego.

Na skutek apelacji pozwanego Sąd Okręgowy w P., wyrokiem zaskarżonym kasacją, zmienił wyrok Sądu Rejonowego w ten sposób, że powództwo oddalił i zasądził od powoda na rzecz pozwanego koszty procesu za obie instancje.

Sąd Okręgowy uznał, że błędne jest stanowisko Sądu Rejonowego, iż zobowiązanie pozwanego do wypłaty świadczenia powstało w dniu zawarcia umowy ubezpieczenia (1 grudzień 1975 r.). Sąd Okręgowy nie podzielił również stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w uchwale z dnia 24 stycznia 1996 r., III CZP 196/95 (OSNC 1996, nr 6, poz. 78), wedle której w przypadku wypowiedzenia

umowy ubezpieczenia, do powstania po stronie ubezpieczyciela zobowiązania wypłaty świadczenia dochodzi już pierwotnie w chwili zawarcia umowy, samo roszczenie o wykup sumy ubezpieczenia wypływa z umowy, a z momentem wypowiedzenia staje się ono tylko wymagalne. Według Sądu Okręgowego, odwołującego się do glosy krytycznej do wymienionej uchwały, że zobowiązanie do wypłaty świadczenia przez zakład ubezpieczeń powstaje dopiero z chwilą wygaśnięcia umowy wskutek dokonanego wypowiedzenia (m.in. Adam Szpunar, glosa i do w/w uchwały SN z dnia 24.01.1996 r., III CZP 196). Za poglądem tym przemawia argument, że wypowiedzenie jako uprawnienie, wywołuje skutki tylko na przyszłość (*ex nunc*) i to właśnie jego jednostronna realizacja, a nie stosunek prawny z którego wypływa, powoduje powstanie określonych roszczeń - w tym roszczenia o wypłatę przez ubezpieczyciela sumy ubezpieczenia w wypadku jej wykupu przez ubezpieczonego. Powód dochodzi roszczenia w całkowitym oderwaniu od uprawnień, których realizacji mógłby domagać się na gruncie stosunku ubezpieczenia łączącego go z pozwanym. Powód nie żąda zapłaty sumy ubezpieczenia z tytułu jej wykupu, bowiem nie wypowiedział jeszcze umowy, zatem i jego ewentualne roszczenie w tym zakresie byłoby i tak przedwczesne. Powód domaga się natomiast podwyższenia sumy ubezpieczenia określonej w umowie z dnia 1 grudnia 1975 roku w ramach powództwa o ukształtowanie i to przed realizacją uprawnienia kształtującego, które dopiero powoduje powstanie określonego zobowiązania po stronie ubezpieczyciela. Zgodnie z art. 358¹ § 3 k.c. zmiana siły nabywczej pieniądza - będąca przesłanką waloryzacji - musi nastąpić po powstaniu zobowiązania. W niniejszej sprawie zobowiązanie P. S.A. do wypłaty sumy ubezpieczenia w ramach jej wykupu jeszcze nie powstało, choć pomiędzy stronami istnieje stosunek prawny ubezpieczenia, zawiązany umową z dnia 1 grudnia 1975 roku. Według Sądu Okręgowego, czym innym jest zobowiązanie pozwanego do objęcia ochroną ubezpieczeniową i wypłaty kwot w razie zajścia w okresie przewidzianym umową wypadku ubezpieczeniowego, a czym innym jego zobowiązanie do wypłaty świadczenia z tytułu wykupu ubezpieczenia. Pierwsze powstało z chwilą zawarcia umowy, a drugie dopiero powstanie na skutek jej wypowiedzenia. Wszelkie próby waloryzacji świadczenia o wypłatę sumy ubezpieczenia za okres przed wypowiedzeniem umowy byłyby waloryzacją świadczenia jeszcze nieistniejącego. Zdaniem Sądu Okręgowego powództwo jest

zatem przedwczesne i dlatego — podlega oddaleniu. Powód będzie mógł domagać się waloryzacji świadczenia w ramach art. 358¹ § 3 k.c. po realizacji przysługującemu mu uprawnienia kształtującego, tj. wypowiedzenia umowy ubezpieczenia.

Powód w kasacji zarzucił naruszenie art. 358¹ § 3, art. 805 oraz art. 813 § 1 k.c. przez ich błędną wykładnię i wniósł o „zmianę zaskarżonego wyroku poprzez uwzględnienie powództwa i zasądzenie na rzecz powoda kosztów procesu”, ewentualnie - o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przytoczona podstawa kasacji jest usprawiedliwiona. Istotna kwestia, która decyduje o zasadności powództwa w sprawie niniejszej, związana jest z odpowiedzią na pytanie, z jaką chwilą powstaje zobowiązanie ubezpieczyciela do wypłacenia świadczenia z tytułu tzw. wykupu sumy ubezpieczenia, a mianowicie, czy jest nią chwila zawarcia umowy, czy jej wygaśnięcia wskutek dokonanego wypowiedzenia? Zarówno w judykaturze, jak i w doktrynie zarysowały się dwa poglądy w tym przedmiocie. Według pierwszego z nich, w wymienionej sytuacji zobowiązanie ubezpieczyciela powstaje z chwilą zawarcia umowy ubezpieczenia, jeżeli strony inaczej nie postanowiły. Poglądowi temu dał wyraz Sąd Najwyższy m.in. w uchwale z dnia 2 grudnia 1996 r., III CZP 196/95 (OSNC 1996, nr 6, poz. 78), w wyroku z dnia 2 grudnia 1999 r., III CKN 489/98 (OSNC 2000, nr 7-8, poz. 130) oraz w wyroku z dnia 29 listopada 2001 r., V CKN 489/00 (OSNC 2002, nr 7-8, poz. 104) i pogląd ten, z argumentacją przytoczoną w wymienionych orzeczeniach, podziela skład rozpoznający kasację w sprawie niniejszej. Pogląd odmienny wyrażony, np. w nie publikowanych wyrokach Sadu Najwyższego z dnia 19 lipca 1994 r., I CRN 90/94 i z dnia 20 października 1995 r., II CRN 136/95 jest nietrafny. Skarżący trafnie zwrócił uwagę, iż gdyby przyjąć, że zobowiązanie ubezpieczyciela powstaje dopiero po złożeniu wniosku o wykup (wypowiedzenie), to kryterium stanu waloryzacyjności należałoby stosować od tego momentu. Mogłoby to w ogóle pozbawić ubezpieczającego uprawnienia do waloryzacji ze względu na brak po tym momencie przesłanek z art. 358¹ § 3 k.c., mimo że przesłanki takie istniały wcześniej.

Wynika z tego, że stanowisko przyjęte przez Sąd Okręgowy w wymienionej kwestii nie jest trafne. Pozostaje jedynie do rozważenia zagadnienie kryteriów

waloryzacji, którymi nie zajmował się Sąd Okręgowy.

Z powyższych przyczyn i zasad Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 393¹³ k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 393¹⁹ i 391 § 1 k.p.c.).